

Рецензенти:

Котик Т. – доктор педагогічних наук, професор
Вихрущ А. – доктор педагогічних наук, професор

Завгородня Тетяна – завідувач кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доктор педагогічних наук, професор, e-mail: king_feodor@rambler.ru

Zavhorodnia Tetiana – head of the department of pedagogy named after Bohdan Stuparyk SHEE «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», doctor of pedagogics, professor, e-mail: king_feodor@rambler.ru

Стражнікова Інна – доцент кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: zavina@email.ua

Strazhnikova Inna – assistant professor of the department of pedagogy named after Bohdan Stuparyk SHEE «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», candidate of pedagogics, assistant professor, e-mail: zavina@email.ua

УДК 373.21: 316.614

ТЕТЯНА ЗАХАРОВА,

аспірантка

(Україна, Харків, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди)

TETIANA ZAKHAROVA,

postgraduate student

(Ukraine, Kharkiv, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University)

Педагогічний аналіз умов соціалізації дитини дошкільного віку

Pedagogical Analysis of Conditions of Preschool Children Socialization

У статті представлено теоретичний аналіз та педагогічне обґрунтування умов соціалізації дитини дошкільного віку. Представлено та розкрито зміст понять «виховання», «соціалізація» та «соціальне виховання» дошкільника. Розглянуто особливості умов та шляхи соціального розвитку дитини, проаналізовано роль інститутів соціалізації – сім'я, дошкільний навчальний заклад – в ефективності засвоєння індивідом соціальних норм, правил поведінки та цінностей суспільства. Висвітлено окремі аспекти факторів, які впливають на рівень соціальної компетентності на етапі дошкільного дитинства.

У науковій розвідці зосереджено увагу на погляди інших науковців сучасної педагогічної спадщини, зокрема, аспект соціального досвіду дитини з позиції Т. Поніманської, умови процесу соціалізації дошкільника за даними О. Майєр та О. Давидова. На основі теоретичного узагальнення зроблено висновок щодо умов повноцінної і успішної соціалізації дитини, наведено рекомендації в межах побудови змісту соціального розвитку дошкільника.

Ключові слова: *соціалізація, виховання, соціальне виховання, дитина дошкільного віку, соціальний розвиток дитини, інститути соціалізації, умови соціалізації.*

The article contains theoretical analysis and pedagogical justification of pre-school children socialization conditions. The author explores and defines the notions «education», «socialization» and «social education» of a preschooler. The articles also considers the conditions and ways of a child's social development, analyses the role of socialization institutions – a family and a pre-school educational institution – in acquiring social norms, behavior rules and social values. Some specific factors that influence the level of social competency at a preschool stage are being highlighted.

The role of the environment in the process of a child's development can be understood through the specificity of personal perception of the reality and with account of an individual's objective social development experience. The same life circumstance can influence the children's development differently depending on how the child experiences this circumstance.

The research concentrates on the views of other scientists in the field of modern pedagogy. T. Ponimanska highlights the necessity to enrich a child's social experience using the following skills: to familiarize with and be confident among the people about; to understand the emotional-behavioral factors; to choose the styles of communication and behavior with account of the social situation.

According to O. Mayer and O. Davydova, the process of a preschooler's socialization is fully realized

on the following conditions: favorable social situation; interaction between the social-pedagogical activity of a child educational institution and a family (the unity of emotional, cognitive and practical components in a child's life; the organization of a child's activity and communication as the main forms of interaction with the surrounding world.

Using theoretical deduction the author makes a conclusion about the most adequate and successful conditions of a child's socialization, works out the recommendations about the content of a preschooler's social development. It is recognized that a person's self-consistency, leadership and creativity are the main criteria of social development. It is proved that socialization is an integral component of a child's intellectual development; the mastering of social experience, the system of communication and interpersonal relations, and behavioral norms are the necessary factors of a person's productive life and activity in today's developing space.

Key words: *socialization, education, social education, preschooler, social development of a child, socialization institutions, socialization conditions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Досить тривалий час вітчизняна педагогічна практика ігнорувала соціальний досвід дитини як джерело саморуху особистості у процесі виховання і навчання. І сам термін «соціальний досвід» до недавнього часу рідко використовувався у педагогіці і, до того ж, у значенні, «життєвий досвід» (тобто стихійний), на відміну від досвіду, отриманого у спеціально організованому навчальному або виховному процесі. Теоретичне осмислення соціалізації як складової педагогічного процесу, вивчення форм, методів, засобів її практичної реалізації, як педагогічної мети дедалі більше привертають увагу науковців.

Актуальність проблеми полягає у необхідності поповнення науково-теоретичних розробок в аспекті вивчення ефективності умов успішної соціалізації особистості та майбутньої її інтеграції у суспільство.

Аналіз досліджень і публікацій... Помітний доробок у галузі аналізу соціально-педагогічних аспектів цієї проблеми належить таким дослідникам, як Л. Артемова, А. Богуш, О. Кононко, В. Кузь. Різні аспекти соціалізації індивіда та впливу соціального середовища на її перебіг висвітлюються у працях І. Беха, Т. Кравченко, Л. Куликової, М. Лукашевича, І. Печенко, Б. Братуся. Особливий інтерес вони становлять у зв'язку з дослідженням сутності та особливостей соціального розвитку дитини в умовах сьогодення.

Аналіз вітчизняної психолого-педагогічної та методичної літератури дозволяє виділити різні підходи до проблеми залучення дитини до соціального світу. Так, предметами вивчення стають питання «соціальної компетентності» дитини (Є. Арнаутова, Н. Разганова та ін.) усвідомлення дитиною самого себе як представника людського роду (С. Козлова, О. Князева, С. Шукшина та ін.), сприйняття дітьми світу предметів (О. Артамонова), про роль гри в процесі формування дитячої середовища (А. Запорожець, Д. Ельконін, А. Усова та ін.), про формування комунікативної функції (Л. Шіпіцин та ін.).

У цілому ряді сучасних досліджень визнається перевага дошкільного закладу як інституту соціалізації, в якому створено умови для особистісного розвитку дитини, вправлення в соціальній поведінці, формування гнучкості, здатності пристосовуватися до оточення (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Ватутіна, Т. Жаровцева, О. Кононко, А. Колесник, Т. Поніманська, І. Печенко та ін.).

Т. Поніманська акцентує увагу на необхідності збагачувати соціальний досвід дитини в період входження у нові умови буття за такими складовими: уміння орієнтуватися у світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі; люди різної статі, віку, роду занять); здатність розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки; вміння поважати інших, допомагати; обирати відповідні форми й способи спілкування та діяльності [7, с.14–15]. Збагачення соціального досвіду сприяє формуванню соціальної компетентності, яка означає складне полікомпонентне утворення особистості, її інтегральну якість, що складається з цілого комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється в соціальній активності й гуманістичній спрямованості [11].

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Соціалізація дитини – процес складний і тривалий. З одного боку, суспільство зацікавлене в тому, щоб дитина прийняла і засвоїла певну систему соціальних і моральних цінностей, ідеали, норми і правила поведінки, стала повноправним членом правової держави. З іншого боку, на формування особистості дитини впливають різноманітні стихійні, спонтанні процеси, що відбуваються в соціумі. Сукупний результат таких цілеспрямованих впливів не завжди передбачуваний і відповідає інтересам суспільства. Таким чином, соціалізація, базуючись на вихованні, у свою чергу виступає визначальним чинником розвитку особистості. Сутність процесу соціалізації залежить від процесу переходу соціальних норм у внутрішнє поле особистості. Виникає необхідність у розкритті реалізації особливостей та специфіки соціалізації дитини дошкільного віку. Важливо виявити, які

умови сприяють повноцінному процесу соціалізації дитини, з чого складається соціальна компетентність дитини-дошкільника.

Формулювання цілей статті... Головною метою цієї роботи є обґрунтування умов процесу соціалізації особистості у дошкільному дитинстві, а також висвітлення окремих аспектів та факторів, які впливають на рівень соціальної компетентності на етапі дошкільного дитинства.

Виклад основного матеріалу... Соціалізація передбачає розвиток індивідуального потенціалу особистості, що забезпечується освоєнням різних соціальних ролей, опосередкованих духовністю, культурою, наступністю поколінь. Розвиток особистості – безперервний і виключно складний процес, побудований на багатогранній взаємодії безлічі факторів, як стихійних, так і послідовних, що направляються суспільством, соціальним середовищем. Тепер все частіше соціалізацію визначають як двосторонній процес. З одного боку, дитина засвоює соціальний досвід, входячи в соціальне середовище, в систему соціальних зв'язків, а з іншого – у процесі соціалізації вона активно відтворює систему соціальних зв'язків за рахунок активного входження в середовище. Таким чином, цей підхід акцентує увагу на тому, що людина в процесі соціалізації не тільки збагачується досвідом, а й реалізує себе як особистість, впливаючи на життєві обставини, на оточуючих людей [15, с.24]. Вивчення проблематики процесу соціалізації не втрачає своєї актуальності. Процес соціалізації буде протікати успішно, якщо особа буде фізично, соціально та психічно здорова.

Соціалізація – безперервний і багатогранний процес, що триває протягом онтогенезу людини. На формування особистості певний вплив мають біологічні фактори, а також чинники фізичного оточення і загальнокультурні зразки поведінки в окремій соціальній групі. Однак, головними чинниками, що визначають процес формування особистості, безумовно, є груповий досвід і суб'єктивний, особистісний досвід: ці фактори у повній мірі проявляються в процесі соціалізації особистості. Соціалізація охоплює всі процеси прилучення до культури, навчання і виховання, за допомогою яких людина засвоює норми соціальної природи і здатна брати участь у соціальному житті. У процесі соціалізації бере участь все оточення індивіда: сім'я, сусіди, однолітки в дитячому закладі, засоби масової інформації [14, с.21]. Головна роль у забезпеченні сприятливої соціалізації дитини відводиться соціально-педагогічній діяльності дитячого навчального закладу. Виникає потреба розглядати процес соціального виховання дітей у дошкільній установі як цілісний, безперервний процес соціалізації, оскільки всебічний і гармонійний розвиток дитини може бути забезпечений лише комплексним впливом на всі аспекти діяльності.

Метою соціального виховання є сформованість готовності дитини до входження в соціум, подальшого освоєння культури: під готовністю маються на увазі бажання, здібності й уміння дитини. Інформаційною основою соціального виховання є процес ознайомлення дітей із соціальною дійсністю, оскільки адекватність життєдіяльності людства сучасності залежить, насамперед, від рівня інформованості про дійсний стан навколишнього середовища та від готовності діяти належним чином з урахуванням наявної інформації [12, с.42]. Особливу увагу слід приділяти не тільки розвитку психічних якостей, що дозволяють дитині як суб'єкту й особистості бути успішною в руслі активності, а й розвитку ключових компетенцій, які є основою успішності людини у взаємодії з навколишнім світом, запорукою її повноцінної соціалізації.

В останні роки проблема соціального розвитку дітей дошкільного віку виходить на перший план. Суттю всіх питань, пов'язаних з розвитком дитини, її вихованням, соціалізацією, є її соціальне самопочуття і здатність взаємодіяти зі світом. Тому закладання основ соціальної компетентності сприяє оптимальному входженню дитини в соціальний світ, а соціальна компетентність дитини сприймається як здатність задовольняти власні потреби через суспільно прийнятні способи реалізації активності у взаємодії з оточуючими. Умовою повноцінної соціалізації дітей дошкільного віку є обов'язкове виконання різнобічного розвитку дитини в усіх галузях її діяльності: комунікативній, економічній, політичній і духовній. Процес соціалізації досягає певного ступеня завершеності при досягненні соціальної зрілості, яка характеризується набуттям особистістю інтегрального соціального статусу.

Повноцінна соціалізація – процес, за допомогою якого індивідом засвоюються норми його групи таким чином, що за формуванням власного «Я» проявляється унікальність даного індивіда як особистості, процес засвоєння зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, необхідних для успішного функціонування в даному суспільстві. Поняття повноцінної і успішної соціалізації пов'язані з такими термінами, як «виховання», «навчання», «освіта», «розвиток особистості». Процес соціалізації здійснюється з допомогою цілеспрямованого виховання і навчання дітей: при цьому соціалізація може протікати як стихійний (соціальна ситуація розвитку) або спеціально організований (педагогічна ситуація) процес. Кожен по-своєму визначає якість діяльності суб'єктів соціалізації, характер їх взаємодії, основні культурні і особистісні надбання людини [9, с.28].

Виховання – як частина соціалізації – цілеспрямований та соціально контрольований процес, є

своєрідним механізмом прискорення. Виховання є процесом системного впливу, що має за мету накопичення дитиною громадсько-історичного досвіду, який забезпечує підготовку до активної життєдіяльності та суспільно-корисної праці. Спеціально організований процес у дитячому навчальному закладі з ознайомлення дітей із соціальною дійсністю можна розглядати, як один із компонентів соціального виховання, як одну з умов, необхідної для повноцінної соціалізації дитини, компонентів її життєдіяльності.

Соціальний досвід дитини формується в процесі соціалізації і відбувається двома взаємопов'язаними шляхами:

1. Це стихійний шлях, оскільки індивід з перших років життя вибудовує власний стиль поведінки у суспільно-історичному світі. Важливо, щоб дитина не лише відчувала вплив, а включалась у спільні з іншими людьми акти поведінки, у яких засвоювала б соціальні норми.

2. Оволодіння соціальним досвідом реалізується і як цілеспрямований нормативний спеціально організований суспільством процес, що відповідає соціально-економічній структурі, ідеології, культурі та меті виховання у даному суспільстві.

Процес соціалізації дитини-дошкільника, за даними сучасних дослідників (О. Майер, О. Давидова та ін.), протікає найбільш повно при наступних умовах:

- сприятлива соціальна ситуація розвитку;
- посередництво дорослих, через досягнення взаємодії процесу соціально-педагогічної діяльності ДНЗ та процесу соціалізації дитини в сім'ї;
- організація повноцінної діяльності і спілкування як провідних форм розвитку та взаємодії з навколишнім світом.

До основних умов забезпечення ефективності процесу соціалізації дошкільника можна віднести організацію взаємодії сім'ї та дитячого садка як процесу взаємодії батьків, педагогів і дітей, що спрямований на ефективність процесу соціалізації за допомогою спеціально організованої, спільної діяльності і передбачає стиль співробітництва, партнерства.

Важливою умовою для повноцінної соціалізації дитини-дошкільника є залучення батьків до навчально-виховного процесу ДНЗ. В даний час освітній процес в ДНЗ несе в собі безліч функцій, з яких пріоритетною є соціальна. Соціальна функція передбачає залучення до процесу виховання всього соціального оточення дітей, психологічну підтримку, як дітям, так і батькам, компенсацію негативних впливів соціального середовища. Сім'я є важливим чинником у вихованні та розвитку дитини, у надбанні соціального досвіду. Сім'я – як соціальний інститут виховання – здійснює соціалізацію дитини найбільш природно і безболісно через спадкоємність поколінь

Роль сім'ї в процесі соціалізації дошкільника на основі взаємодії сім'ї та дитячого садка відкриває можливості для подальших досліджень: підвищення правової та педагогічної культури батьків; розробки виховної системи дошкільної установи різного типу; шляхів коригування різних інтересів дітей; взаємодії та поглиблення інтеграції виховних інститутів на основі орієнтації на загальнолюдські цінності.

Для активного засвоєння дошкільниками цінностей, соціальних норм і правил в єдності мотиваційного, когнітивного і діяльнісно-практичного компонентів в їх життєдіяльності, необхідно направляти виховну роботу таким чином, щоб дитина відчувала себе впевненою, захищеною, щасливою, переконаною у тому, що її люблять, задовольняють її когнітивні потреби. Цілісність в осмисленні понять соціальної дійсності досягається завдяки широкому використанню літератури, музично-образотворчого матеріалу, а також власного творчого використання навколишньої дійсності. Враховуючи особливості віку, педагог визначає тематику дня і зміст роботи відповідно до загальної теми тижня. Для повноти розкриття змістовного аспекту теми важливо створювати протягом дня морально-етичні ситуації як перспективні умови для виникнення емоційно-творчого переживання дійсності. Значне місце в цьому контексті займає спільна діяльність дорослого і дитини із закріплення понять у різних формах. Крім того, створюються умови для вільної та самостійної діяльності дітей. Заняття проводяться у формі захоплюючих і пізнавальних ігор, тому що ігровий метод навчання сприяє створенню зацікавленої, невимушеної обстановки, встановленню психологічно адекватної атмосфери відповідно до вікових особливостей.

Зміст навчання повинен виводити дитину за межі її безпосереднього особистісного досвіду в сферу людського досвіду, і, тим самим, давати дитині нову форму життя в суспільстві – взаємодію з узагальненими, загальнолюдськими знаннями. Дитині пропонується подумки стати учасником подій, дати оцінку вчинкам героїв, запропонувати і обґрунтувати свій варіант поведінки.

Фахівцям добре відомий багаторазово доведений факт, що сім'я і дитячий садок, як первинні соціальні виховні інститути, здатні забезпечувати повноту і цілісність соціально-педагогічного та культурно-освітнього середовища для життя, розвитку і самореалізації дитини. Головний ефект їх успішного впливу не в дублюванні і не в заміні соціальних функцій одного інституту виховання іншим, а в гармонійному доповненні один одного.

Полеміка про співвідношення виховання дітей у сім'ї або в дитячих закладах освіти має свою історію. Ще на початку ХХ століття ряд таких відомих педагогів як К. Ушинський, П. Лесгафт та ін., вважали, що виховання дитини має здійснюватися до семи років у сім'ї. Деякі автори були противниками сімейного виховання (А. Симонович, К. Ярош), пояснюючи свою позицію тим, що сім'я подає дітям поганий приклад, в її рамках вони не можуть включатися в працю, стають соціально дезадаптованими. П. Каптерев зробив суттєвий внесок у розробку теорії сімейного виховання, стояв на позиціях поєднання сімейного та суспільного компонентів.

Переваги даного виду взаємодії ДНЗ з сім'єю у світлі нової філософії взаємодії незаперечні і численні. Дана форма взаємодії має незаперечні переваги для створення умов повноцінної соціалізації дитини:

- це позитивний емоційний настрій педагогів і батьків на спільну роботу по вихованню дітей;
- це облік індивідуальності дитини (педагог, постійно підтримуючи контакт з сім'єю, знає особливості, звички свого вихованця і враховує їх при роботі, що, у свою чергу, веде до підвищення ефективності педагогічного процесу);
- батьки самостійно можуть вибирати і формувати вже в дошкільному віці той напрямок розвитку та виховання дитини, який вони вважають за доцільний (таким чином батьки беруть на себе відповідальність за виховання дитини);
- це зміцнення внутрішньо-сімейних зв'язків, можливість врахування типу сім'ї та стилю сімейних відносин;
- це можливість реалізації єдиної програми виховання та розвитку дитини в ДНЗ і сім'ї, що (як і всі перераховані факти) є запорукою повноцінної і успішної соціалізації дитини дошкільного віку.

Спираючись на вищезазначені факти, можна зробити висновок, що сім'я і дошкільний заклад – два важливі інститути соціалізації дитини. Їх виховні функції різні, але для досягнення повноцінної і успішної соціалізації дитини-дошкільника необхідна їх комплексна взаємодія. Якщо дошкільний навчальний заклад сприяє інтеграції (уніфікації) дитини в соціумі, то сім'я покликана забезпечити індивідуалізацію (диференціацію) дитячого розвитку [5].

Висновки... Метою процесу соціалізації дошкільника є організація простору його особистого життя і соціального життя в навколишньому середовищі, що забезпечує розвиток вільної особистості, здатної робити вибір, поважати вибір інших, вміти протиставляти зовнішньому тиску своє волевиявлення. Реалізація завдань вимагає від педагогів оволодіння новими способами професійної діяльності.

Для реалізації повноцінної і успішної соціалізації дитини необхідно, щоб побудова змісту соціального розвитку визначалася, з одного боку, всією сукупністю соціальних впливів світового рівня культури, її загальнолюдських цінностей, а з іншого – ставленням до цього самої дитини, актуалізацією власного «Я», розкриттям творчих потенціалів особистості. Головним критерієм соціального розвитку у цьому випадку виступає не лише ступінь засвоєння соціальних правил поведінки, адаптованості до світу лише на рівні пристосування, а й повнота самостійності, ініціативності, творчості особистості. У цьому питанні важливо, щоб в ДНЗ реалізовувалася модель, що забезпечує активну та успішну соціалізацію дошкільника в єдності мотиваційного, когнітивного і діяльнісно-практичного компонентів у процесі життєдіяльності дитини. Освоєння змісту освітньої галузі повинно здійснюватися в ході вирішення завдань розвитку ігрової діяльності, оволодіння елементарними загальноприйнятими нормами і правилами взаємин з однолітками і дорослими, а також у процесі формування сімейної, громадянської належності, патріотичних почуттів.

До перспективних напрямів досліджень у даній сфері вважаємо за доцільне віднести такі проблеми: етнічний та культурний аспекти у дослідженні процесу соціалізації дошкільника; вплив родинно-сімейних відносин та типу сім'ї на процес адаптації дитини до соціального середовища; педагогічно-методологічна складова умов соціалізації дитини дошкільного віку в сім'ї та дошкільному навчальному закладі.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Богославец Л. Г. Особенности управления педагогическим процессом в дошкольном образовательном учреждении / Л. Г. Богославец. – Педагог, 1999. – №1 (6). / Bogoslavec L.G. Osobennosti upravleniya pedagogicheskim processom v doshkol'nom obrazovatel'nom uchrezhdenii (Features in a preschool education institution), Pedagog, 1999, Vol. №1 (6). [in Russian]
2. Бодалев А. А. Социальная среда и формирование ребенка как личности и субъекта деятельности / А. А. Бодалев // Хрестоматия по педагогике / [Сост. Морозова О.П.]. – Б. : Изд-во БГПУ, 1997. – С. 47-49. / Bodalev A.A. Social'naya sreda i formirovaniye rebenka kak lichnosti i sub''ekta deyatelnosti (Social environment and a formation of a child as a personality and the subject of activity), Morozova O.P., Hrestomatiya po pedagogike, 1997,

pp. 47–49. [in Russian]

3. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – С. 398–464. / Bozhovich L.I. Lichnost' i eyo formirovanie v detskom vozraste (Personality and its formation in childhood), Prosveshhenie, 1968, p. 398–464. [in Russian]

4. Взаимодействие дошкольного учреждения с социумом : пособие для практических работников дошкольных образовательных учреждений / [Авт.-сост. : Т.А. Данилина, Т.С. Лагода, М.Б. Зуйкова]. – М., 2003. / T.A. Danilina, T.S. Lagoda, M.B. Zujkova. Vzaimodejstvie doshkol'nogo uchrezhdeniya s sociumom (Interaction of a preschool institution with society), 2003. [in Russian]

5. Воспитателю о работе с семьей: пособие для воспитателя детского сада / [Под ред. Н.Ф. Виноградовой]. – М., 1989. / N.F. Vinogradova. Vospitatel'yu o rabote s sem'ej (Teachers manual about the working with a family), 1989. [in Russian]

6. Голованова Н. Ф. Социализация воспитания ребенка / Н.Ф. Голованова. – СПб: Речь, 2004. / Golovanova N. F. Socializatsiya vospitaniya rebenka (Socialization of a child upbringing), Rech', 2004. [in Russian]

7. Гурова Р. Г. Социологические проблемы воспитания / Р.Г. Гурова. – М., 1981. / Gurova R. G. Sociologicheskie problemy vospitaniya (Sociological issues of upbringing children and society: socialization of preschool and early school age children), 1981. [in Russian]

8. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / Богуш А.М., Варяниця Л.О., Гаврик Н. В. та ін. ; [за заг. ред. Гаврик Н. В.]. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с. / Bohush A.M., Varyanytsia L.O., Navryk N. V. Osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku (Features of socialization of preschool children and primary school age), Luhansk, 2006, 368 p. [in Russian]

9. Дошкольное учреждение и семья – единое пространство детского развития: метод. рук. для работников дошкольных учреждений / Т.Н. Доронова, Е.В. Соловьева, А.Е. Жичкина, С.И. Мусиенко. – М., 2001. / T.N. Doronova, E.V. Solov'eva, A.E. Zhichkina, S.I. Musienko. Doshkol'noe uchrezhdenie i sem'ja – edinoe prostranstvo detskogo razvitiya (Preschool institution and family a common space of a child's development), 2001. [in Russian]

10. Кривов Ю.И. Проблема социализации подрастающих поколений в зарубежной педагогике / Ю.И. Кривов // Автореферат канд. пед. наук. – М., 1992. – С. 8–15. / Krivov Ju.I. Problema socializatsii podrastajushhih pokolenij v zarubezhnoj pedagogike (The problem of socialization of new generations in foreign pedagogy), 1992, p. 8–15. [in Russian]

11. Коломийченко Л.В. Концепция и программа социального развития детей дошкольного возраста / Л.В. Коломийченко // Детский сад от А до Я. –2004. – №5. – С. 8–28. / Kolomijchenko L.V. Konceptsiya i programma social'nogo razvitiya detej doshkol'nogo vozrasta (The concept and programme of preschool children social development), 2004, Vol. 5, pp. 8-28. [in Russian]

12. Кравченко Т. В. Соціалізація особистості й соціальне середовище / Т. В. Кравченко // Теоретико-методичні проблеми дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Вип. 9. – К., 2006. – Кн. 2. – С. 23-29. / Kravchenko T. V. Sotsializatsiia osobystosti i sotsialne seredovysheche (Socialization of a personality and the social environment) Teoretyko-metodychni problemy ditei ta uchnivskoi molodi, 2006, issue 9, pp. 23–29. [in Ukrainian]

13. Поніманська Т.І. Дитина і соціум / Т.І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2004. – №8. – С. 4-6. / Ponimanska T.I. Dytyna i sotsium (The child and society), 2004, Vol. 8, pp. 4-6. [in Ukrainian]

14. Поніманська Т.І. Люди і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини / Т.І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 1999. – № 8. – С.14–15. / Ponimanska T.I. Liudy i ia. Svit doroslykh yak chynnyk sotsializatsii osobystosti dytyny (People and I. The world of the adults), 1999, Vol. 8, pp. 14–15. [in Ukrainian]

15. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.-метод. посібник / М.П. Лукашевич. – К. : ІЗМН, 1998. – 112 с. / Lukashevych M.P. Sotsializatsiia. Vykhovni mekhanizmy i tekhnolohii (Socialization. Upbringing mechanisms and technologies), 1998, 112 p. [in Ukrainian]

Дата надходження статті: «22» жовтня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «4» листопада 2015 р.

Рецензенти:

Штефан Л. – доктор педагогічних наук, професор
Друганова О. – доктор педагогічних наук, професор

Захарова Тетяна – аспірант кафедри педагогіки та порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, e-mail: zh0005@mail.ru.

Zakharova Tetiana – postgraduate student of the department of pedagogy and comparative pedagogy H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, e-mail: zh0005@mail.ru.